

Yasama, Yürütme Organları ve Bütçe Süreçleri Bağlamında İki Türk Devletinin Başkanlık Sistemlerinin Karşılaştırılması: Türkiye ve Kazakistan

Çağdaş ZARPLI¹ – Elif Gökçe DEMEZ²

Öz

Bu çalışma, Türkiye ve Kazakistan'ın Başkanlık Sistemlerini karşılaştırmalı bir perspektifle ele almaktadır. İki sistemin yasama, yürütme ile bütçe kabul ve onay süreçleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaktadır. Farklı coğrafyalarda, farklı tarihsel altyapılarda ve farklı kültürel gerekliliklerle hükümet sisteminin oluşması incelenmektedir. Türkiye 2017 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle başkanlık sistemine geçiş yaparken, Kazakistan 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte bu hükümet sistemini benimsemiştir. Türkiye 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni kabul ederek tek başlı bir yürütme sistemine geçiş yapmış ve başkanlık sisteminin temeli sayılan katı kuvvetler ayrılığı modelini uygulamaya koymuştur. Bu iki devlet, başkanlık sistemini kendi koşullarına göre şekillendirerek uygulamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Kazakistan, Kuvvetler Ayrılığı, Bütçe

JEL Kodları:H61, H70

An Evaluation of the Presidential Systems of Two Turkic States in the Context of Legislative, Executive Branches and Budget Processes: Türkiye and Kazakhstan

Abstract

This study examines the Presidential Systems of Turkey and Kazakhstan from a comparative perspective. The similarities and differences between the legislative, executive and budget approval and approval processes of the two systems are revealed. The formation of the government system in different geographies, different historical backgrounds and different cultural requirements is examined. Turkey adopted this government system in 2017 and Kazakhstan in 1991. Turkey transitioned to a single-headed executive system in 2017. It has switched to the strict separation of powers model, which is considered the basis of the presidential system. In Turkey, the President is the head of the state and the executive. These two states implement the presidential system by shaping it according to their own conditions.

Keywords: Türkiye, Kazakhstan, Separation of Powers, Budget

JEL Codes:H61,H70

¹ Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, cagdas.zarpli@bilecik.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8416-7016

² Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, gokce_demez@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0002-0964-8578

<https://doi.org/10.33203/mfy.1635257>

Geliş Tarihi/Submitted : 7 Şubat 2025
Kabul Tarihi/Accepted : 14 Mart 2025

The content of this journal is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Extended Summary

This study examines the Presidential Systems of Turkey and Kazakhstan from a comparative perspective. The similarities and differences between the legislative, executive and budget approval and approval processes of the two systems are revealed. The formation of government systems in different geographies, with different historical backgrounds and with different cultural requirements is examined. While Turkey transitioned to the presidential system with the constitutional amendment made in 2017, Kazakhstan adopted this government system with its independence in 1991. Turkey adopted the Presidential Government System in 2017, transitioned to a single-headed executive system and implemented the strict separation of powers model, which is considered the basis of the presidential system.

In Turkey's presidential system, while an attempt is made to provide a checks and balances mechanism between the legislative and executive bodies, it is seen that the executive is more dominant over the legislative body. In Kazakhstan, although the executive is dual-headed, a stronger presidential system is implemented. The executive can limit the effectiveness of the legislative body. The legislative body also has the authority to bring down the government. While the obligation to sever ties with the party of the person elected as President was abolished with the 2017 constitutional amendment in Turkey, in Kazakhstan, the President severs ties with his party upon assuming office. In Turkey and Kazakhstan, a person can be elected President twice for a period of 5 years, but in Kazakhstan, as an exception to this situation, the founding leader Nur Sultan Nazarbayev is not subject to this limitation. In addition, members of parliament in Turkey are directly elected by the people, while in Kazakhstan; some of the Senate members are appointed by the President and the members of the Assembly are elected in a two-stage election.

While central budget processes in both countries are based on a comprehensive planning and control mechanism, Turkey has a faster budget approval system, while Kazakhstan's three-year planning process ensures the budget's compliance with long-term goals. Kazakhstan also stands out with a special national fund system that includes oil revenues, while Turkey's budget is managed by a larger central structure.

Beyond these universal principles, abstract structure may vary depending on the paper's nature. Empirical studies, for instance, typically follow a standardized format: introduction (research problem and objectives), methods (design and procedures), results (key findings), and discussion (interpretation and implications). Theoretical or review papers, conversely, might emphasize conceptual frameworks, synthesis of existing literature, and gaps in current knowledge. Regardless of type, a well-organized abstract guides readers through the research narrative, mirroring the paper's architecture in miniature. Turkey began a major transformation process in 2003 with the aim of reaching international standards in financial management with the Public Financial Management and Control Law No. 5018. Kazakhstan, on the other hand, joined later by undergoing a financial revision with Law No. 1297 in 2009. These differences show that both countries have shaped their presidential systems in accordance with their own political and cultural structures

1. Giriş

Bu çalışma, Türkiye ve Kazakistan'ın başkanlık sistemlerini yasama ve yürütme organları ve bütçe süreçleri ekseninde karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Türkiye ve Kazakistan iki ayrı Türk ülkesi olarak, farklı coğrafyalarda olmalarına ve farklı tarihsel arka plana sahip olmalarına rağmen Başkanlık sistemini benimsemiş iki ülkedir. Bu bağlamda iki ülkenin başkanlık sistemini nasıl uyguladığı, bütçe sistemlerindeki rolleri, benzerlik ve farklılıkları ortaya koyması bakımından çalışma önem arz etmektedir.

Türkiye 2017 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle Başkanlık sistemine geçerken, Kazakistan kuruluştaki geçiş aşaması dışında tam bir anayasal yönetime kavuştuğu 1995 yılından itibaren Başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. İki ülke arasındaki sistem karşılaştırılması yasama ve yürütme organlarının yetki dağılımı üzerinden yapılmaktadır. Konunun, yasama ve yürütme organları yönüyle ele alınmasının sebebi hükümet sistemlerinin analizinde bu iki organ üzerinden hareket edilmesidir. Bu bağlamda iki erkin birbirleriyle ilişkileri ve görev-yetki alanları üzerinde durulmaktadır. Başkanlık sisteminin bu iki ülkede nasıl farklılıklar ve benzerlikler ortaya koyarak yürütüldüğü ve sistemin demokratik işleyiş üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Ayrıca, iki ülkenin bütçe süreçleri incelenerek, başkanlık sisteminin kamu maliyesine etkileri değerlendirilmektedir.

Kamu gelirleri ile kamu harcamalarının türünü ve miktarını tespit etme ve onaylama hakkı olarak ifade edilen bütçe hakkı, bu yetkileri ile kamu ekonomisinin işleyişinde ve uygulamasında büyük öneme sahiptir. Ülkelerin kamu ekonomilerinin etkin bir şekilde işlemesi belirlenen mali politikaların etkin ve yerinde uygulanmasıyla mümkün olmaktadır. Bütçe hakkı tüm dünyada uzun süren mücadeleler sonucunda elde edilmiştir. Demokrasinin en önemli adımlarından biri olan bütçe hakkı parlamenter sistemlerde ya da başkanlık sisteminde bir farklılık oluşturmamaktadır. Parlamentonun söz sahibi olduğu bir noktada birleşmektedir. Türkiye başkanlık sistemine 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonrasında 2018 yılında geçiş yapmıştır. Bu sistemle yeni bir sayfa açan Türkiye, bu yeni sistemine Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adını vermiştir. Ayrıca yeni olan bu sistem Türk Tipi Başkanlık Sistemi olarak da ifade edilebilmektedir. Bu Anayasa değişikliğinin genel gerekçesi yasama ve yürütme organlarının arasında belirgin bir kuvvetler ayrılığını sağlayarak siyasi istikrarı temin etmek olarak gösterilmiştir. Kazakistan da başkanlık sistemine 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte geçiş yapmıştır. SSCB'nin dağılması süreci Kazakistan için Sovyet ekonomisinden liberal ekonomiye geçiş sürecini başlatmıştır. Bu süreçte milli parasını kullanmaya başlamıştır. Beraberinde büyük bir ekonomik krizle baş başa kalan Kazakistan referanduma girmiş ve yeni Anayasa çalışmalarına başlamıştır. Anayasa çalışmaları neticesinde cumhurbaşkanlığı makamı geniş ve neredeyse sınırsız yetkilerle donatılmıştır.

2. Başkanlık Sisteminin Kökenleri

Başkanlık sistemi tarihi John Locke ve Montesquieu tarafından ortaya atılan kuvvetler ayrılığı tarihiyle aynı sayılabilir. İlk kez 1776 Pennsylvania eyaletinin anayasasında yasama, yürütme, yargı ayrımı görülmüş olmasına rağmen bugünkü Başkanlık sistemi 1787 Birleşik Devletler Anayasası ile ortaya çıkmıştır (Yıldız, 2018, s. 92). Amerikan Başkanlık sisteminde Başkan ve Kongre ayrı ayrı seçilir; Kongre çift meclisli yapıya sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Başkan kongreyi feshedemez, kongre de Başkanı görevden alamaz. Organların bağımsızlık ilişkisi olsa da mali konularda Kongre daha etkilidir. Yürütme organı ise pek çok konuda diğer organlara göre daha üstündür (Fendoğlu, 2016, s. 42).

ABD'de Başkan yasama organına karşı sorumlu değildir, sadece kendisini seçen halka karşı sorumluluğu vardır. Yürütme organı tek başlıdır ve devlet başkanı sıfatı da Başkana aittir. Aynı kişi hem yasama hem yürütme organında görev alamaz (Keser, 2021, s. 169). Belirtildiği gibi Kongre seçimi Başkanlık seçiminden ayrıdır. Yasama organı olan Kongre kendi içerisinde Senato ve Temsilciler Meclisi olarak ikiye ayrılır. Temsilciler Meclisi mali konularda inisiyatifte sahiptir ve yasa önerisinde bulunabilir; Senatoda ise yasa teklifi yapılabilir ve Temsilciler Meclisi'nden gelen yasa teklifleri görüşülür (Gül, Kamalak, & Gül, 2017, s. 107).

Başkanlık sisteminde yürütme yetkisi tam anlamıyla Başkandadır ve Başkan hem devletin hem hükümetin başıdır. ABD'de Başkan 4 yıllık süre için ve iki defadan fazla olmamak suretiyle seçilir. 2 türlü seçim sistemi vardır. Her eyaletten Seçiciler Kurulu'na temsilciler seçilir. Seçiciler ise başkanı ve başkan yardımcısını seçerler. ABD'de yürütme, yasama organının güven oylamasına ihtiyaç duymaz. Başkan yalnızca vatana ihanet, rüşvet gibi ağır suçlardan yargılanabilmektedir. Yargılama süreci ilk olarak Temsilciler Meclisi'nin suç iddiasında bulunmasıyla başlar ve Senato'nun yargılamayı yapmasıyla da Başkan görevden uzaklaştırılabilir (Elitok & Değirmenci, 2023, s. 334).Bu sistem diktatörlüğü engellemek için kontrol ve denge mekanizması olarak işler.

3. Türkiye'de Başkanlık Sistemi

Türkiye 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile tarihinde ilk kez parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş yapmıştır. Bu sistemle yeni bir sayfa açan Türkiye bu yeni sistemine Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adını verirken; bu sistem Türk Tipi Başkanlık Sistemi olarak da anılmaktadır. Bu anayasa değişikliğinin genel gerekçesi yasama ve yürütme organlarının arasında belirgin bir kuvvetler ayrılığını sağlayarak siyasi istikrarı temin etmek olarak gösterilmiştir (İba & Şirin, 2024, s. 93). Cumhurbaşkanı ve Meclis seçimlerinin 5 yılda bir aynı günde yapılması siyasi istikrarın sağlanması açısından benimsenmiş bir kural olmuştur. Bu kapsamda siyasi istikrarın seçmenlerin benzer yönde oy kullanma eğilimi göstermesiyle sağlanması hedeflenmiştir. Ne var ki kimilerine göre bu durum organların bağımsızlığını kaybetmesi ve kuvvetler ayrılığı ilkesinden kopuş olarak da eleştirilmektedir (Coşkun, 2023, s. 28). Değişiklik ile ortaya çıkan Türkiye'deki

başkanlık sisteminin tarihsel arka planı ve uygulanışı incelenmektedir.

3.1. Türkiye’de Başkanlık Sisteminin Tarihsel Arka Planı

Türkiye’de sırasıyla 1921 Anayasası ile Meclis Hükümet Sistemi, 1924 Anayasası ile Karma Hükümet Sistemi, 1961 ve 1982 Anayasaları ile Parlamenter Hükümet Sistemi benimsenmiştir. Özellikle 1961 Anayasası sonrası hükümet krizleri yaşanmaya ve Türkiye koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu krizlere çözüm olarak yürütme organının güçlendirilmesi gerektiğine dair inanç artmış ve bu yönde düzenlemeler yapılmıştır (Gidersoy, 2017, s. 501). Bu siyasi atmosferde artık Parlamenter sistemin Türkiye’deki sorunlara çözüm üretmediği ve Başkanlık sistemi tartışmaları gündeme gelmeye başlamıştır. (Bozaslan & Acar, 2020, s. 54). Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş, Turgut Özal ve Süleyman Demirel gibi isimler Başkanlık sisteminin Türkiye için doğru bir hükümet sistemi olacağına ve bu sistemle çift başlı yönetim modelinden, yani parlamenter sistemden kaynaklanan sorunların ortadan kalkacağına dair varsayımlarda bulundular. Bu tartışmalar doğrultusunda Adalet ve Kalkınma Partisi Türkiye gündemine tekrar bu konuyu taşımıştır ve 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle ilk adımı atmıştır. Bu değişiklikle Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesine dayalı yapı oluşturulmuştur ve fiili anlamda Yarı-Başkanlık sistemine benzer bir sistem ortaya çıkmıştır. 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle Türkiye parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne yani Türk Tipi Başkanlık sistemine geçiş yapmıştır (Erhan & Duygulu, 2023, s. 42).

Türkiye, 1982 anayasasıyla beraber yürütmeyi güçlendiren bir model benimsemiş olsa da bu yapı 2007 yılı öncesi dönem açısından saf parlamenter sistem olarak tanımlanabilir. 2007-2014 yılları arası yarı-başkanlık sistemine yaklaşan bir parlamenter sistem, 2014-2017 yılları arasında fiili anlamda adı konmamış bir yarı-başkanlık sistemi uygulamıştır. 2017 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle başkanlık sistemini benimsemiştir (Dinç & Yılmaz, 2022, s. 173).

3.2. Yasama Organı

Türkiye’de yasama organı (parlamento), Cumhurbaşkanı seçimiyle aynı anda ve dönemde 5 yıl süre için seçilir. Doğrudan halk tarafından seçilen parlamento üyelerinin tekrar seçimlere katılıp seçilmesinin önünde herhangi bir kısıtlama yoktur (Demirci, 2018, s. 96). 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle milletvekili sayısı 550’den 600’e çıkarılmıştır; milletvekili seçilme yaşı 25’ten 18’e düşürülmüştür (Dinç & Yılmaz, 2022, s. 192). Milletvekili sayısının bu değişiklikle 550’den 600’e çıkarılmasının sebepleri, Türkiye’nin diğer demokratik ülkelerle karşılaştırıldığında nüfusa oranla daha düşük milletvekiline sahip olması, artan nüfusun ihtiyaçlarına daha sağlıklı sonuçlar bulmak, halkın yöneticilere istek ve ihtiyaçlarını daha kolay ulaştırma fırsatını yaratmak ve yöneticilerin aldığı kararların halka daha kolay izah edilmesini sağlamaktır (Yılmaz, 2021, s. 942).

Meclis her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanarak göreve başlar. En fazla

3 ay tatil yapabilir ve bu tatil süresinde Cumhurbaşkanı tarafından toplantıya çağırılabilir. TBMM görüşmeleri kural olarak açıktır, aksine bir karar alınmadıkça görüşmeler yayımlanabilir lakin içtüzüğe göre kapalı görüşmeler yapılması da mümkündür. Anayasanın 7. maddesine göre yasama yetkisi Türk milleti adına TBMM'ye aittir ve bu yetki genel, asli ve devredilemez bir yetkidir. Anayasanın 87. maddesinde yasama organının görev ve yetkileri belirlenmiştir. Buna göre TBMM kanun koymak, değiştirmek, kaldırmak; bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına, savaş ilanına, genel ve özel af ilanına karar vermek; milletlerarası anlaşmaları onaylamak ve anayasanın diğer maddelerindeki yetki ve görevlere sahiptir (Demirkıran, 2021, s. 338-339). Anayasanın yürürlükteki 98. maddesine göre TBMM Meclis araştırması, genel görüşme, Meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır. Bunlar içerisinde Meclis araştırması, belirli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir (1982 Anayasası md. 98). Bu yolla TBMM bakanlıklar, mahalli idareler, üniversiteler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları gibi kurumlardan ve uzmanlardan bilgi toplayarak kanun yapımına veya değişimine kaynaklık eder. Meclis araştırmasının gerçekleştirilmesi için en az 20 milletvekilinin katılımına ihtiyaç vardır (Pakdil, 2024, s. 949).

Savaş sebebiyle yeni yapılacak seçimlere imkân olmazsa Meclis seçimlerin 1 yıl geri bırakılmasına karar verebilir ve savaş sebebi eğer ortadan kalkmadıysa Meclis kararı yineleyip uzatabilir. TBMM üyeliklerinin boşalması halinde ara seçime gidilir. Ara seçimin yapılabilmesi için genel seçimden 30 ay geçmesi gerekir ve her seçim döneminde bir defaya mahsus yapılabilir (1982 Anayasası Md. 78). TBMM seçimleri; Meclisin seçim döneminin sona ermesi halinde, Meclisin erken seçim kararı almasıyla, Cumhurbaşkanı tarafından TBMM seçimlerinin yenilenmesiyle, genel seçime 1 yıl veya daha az süre kalmışken Cumhurbaşkanı makamının herhangi bir sebeple boşalmasıyla yenilenir (Gözler, 2019, s. 476).

3.3. Yürütme Organı

1982 Anayasası parlamenter sistemi benimsemişken değişiklik öncesi Türkiye'de yürütme organı çift başlı bir yapıya sahipti. Cumhurbaşkanı hem devletin hem yürütmenin başı, hükümet ise yürütme organının başıydı. Cumhurbaşkanı sorumsuz kanadı temsil ederken hükümet ise sorumlu kanadı temsil ederdi. 2017 Anayasa değişikliği ile başbakanlığın kaldırılması sonucu yürütme tek başlı oldu ve Cumhurbaşkanı yürütme yetkisinin tek sorumlusu oldu. Yeni anayasa değişikliğiyle "Cumhurbaşkanı seçilen kişinin varsa partisiyle ilişkisi kesilir" hükmü kaldırıldı ve cezai sorumluluğu genişletildi. Cumhurbaşkanı, başlıca görev ve sorumluluklarından biri olarak, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları ve üst düzey kamu görevlilerini atar. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yoluyla bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görev ve yetkilerinin belirlenmesi konularında da tek yetki sahibidir (Yaman & Ünal, 2021, s. 227). Bunların dışında Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri şu şekildedir: Ülkeyi temsil eder; Anayasanın uygulanmasını ve devlet organlarının düzenli çalışmasını temin eder; Mecliste açılış

konuşması yapabilir; Meclise mesaj verebilir; kanunları yayımlayabilir ya da geri gönderebilir; Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açabilir; yabancı devletlerin temsilcilerini kabul eder; milletlerarası anlaşmalar onaylar ve yayımlayabilir; Anayasa değişikliği kanunlarını halkoyuna sunar; milli güvenlik politikalarını belirler ve tedbir alır; Başkomutanlığı temsil eder; Meclis tatildayken silahlı kuvvetlerin kullanılmasına karar verebilir; bazı kişilerin cezalarını affedebilir ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlayabilir (Yaman Kaplan, 2022, s. 129). Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcısı ya da yardımcılarını seçimden sonra kendisi atar. Bununla birlikte bakanları da atar. Türkiye'de bakanların göreve gelmesinde yasama organının onayına ihtiyaç yoktur. Cumhurbaşkanı kendi seçimini de yenileme koşuluyla yasama organını görevi dolmadan seçime götürebilir; aynı şekilde yasama organı da kendi seçimini yenilemek koşuluyla Cumhurbaşkanını seçime götürebilir (Al, 2020, s. 31).

Günümüzde hukuk devletlerinde kural koyma yetkisi yasama organındadır lakin pratik ihtiyaçlardan doğan bazı sebeplerden dolayı yürütme organı da benzer bir yetkiyi kullanmaktadır. 2017 Anayasa değişikliğiyle yürütme organının bu yetkiyi Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yoluyla, önceki sistemden (Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelere kıyasla) daha geniş biçimde kullanılmasına olanak tanınınca bu durum farklı bir boyut kazandı. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle yürütme organı yasama organından doğan bir erk olma özelliğini terk etti ve yürütme organı güçlendirildi. 2007 Anayasa değişikliğiyle kabul edilen, 2014 yılında uygulanmaya başlanan Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi sistemi, yürütme gücünün tek elde toplanmasıyla anlamını güçlendirmiştir. Tek elde ve Cumhurbaşkanı'nın bünyesinde toplanan yürütmenin göreve başlaması için, eski sistemdeki hükümetten farklı olarak yasama organının onayına ihtiyacı kalmamıştır. Değişiklik öncesinde olağanüstü yönetim biçimleri (OHAL, önceki sistemdeki sıkıyönetim gibi) dışında yürütme organının herhangi bir konuda düzenleme yapabilmesi için yasama organının o konuda daha önce bir kanun çıkarması gerekirdi lakin değişiklik sonrasında Cumhurbaşkanı'na tanınan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisi bakımından yürütme organına ilk kez olağan dönemlerde de asli düzenleme yetkisi tanınmış oldu (Yeniay & Yeniay, 2019, s. 107-109). Cumhurbaşkanı seçilebilmek için Türk vatandaşı olmak, 40 yaşını doldurmuş olmak, yükseköğrenim yapmış olmak ve milletvekili seçilebilme yeterliliğine sahip olmak gerekir. Görev süresi 2 defaya mahsus olmak üzere 5 yıldır. Cumhurbaşkanı seçilen kişinin milletvekilliği sona erer. Oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilir, ilk turda bu çoğunluk sağlanamazsa seçimi izleyen ikinci pazar günü yeni bir oylama yapılır. İlk turda en çok oy alan 2 aday bu oylamaya katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilir (Demirkıran, 2021, s. 341).

3.4. Türkiye'nin Başkanlık Sisteminde Bütçe

Bütçe, devletlerin halkına ekonomik ve siyasal yapının ne olduğunu gözetmeksizin sunduğu hizmettir. Hizmetlerin belirlenmesi, kaynak dağılımında kamusal ve özel kesim paylaşırması, gelir ve giderlerin belirlenmesi ve kayıtlarını tutması bütçe ile gerçekleştirilir

(Siverekli Demircan, 2008, s. 14). Kamu harcamaları, kamu makamlarının toplumsal ihtiyacın karşılanmasına yönelik gerçekleştirdiği, ekonomik ve sosyal hayata da dokunarak yaptığı harcamalara denir. Türkiye’de genel bütçeli idarelerin bütçeleri; Merkezi Yönetim Bütçesi, Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçeleri ve Mahalli İdareler Bütçelerinden oluşmaktadır (5018 Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu md. 12). Hükümet sistemlerinin karşılaştırmalı bir analizinin yapıldığı bu çalışmada ülkeler bazında Merkezi Yönetim Bütçesi ele alınmaktadır. Merkezi Yönetim Bütçesi; Cumhurbaşkanlığı, TBMM, yüksek yargı organları, bakanlıklar ve bakanlıklara bağlı merkezi yönetim kuruluşları tarafından, toplumsal ihtiyaçların karşılanması üzerine kurulmuş, kararların merkezi organlardan verilip merkeze bağlı birimlerce de uygulandığı sistemdir (Çelik & Kaya, 2015, s. 281). Merkezi Yönetim Bütçesi’ne dahil olan kuruluşlar da üç şekilde sınıflandırılır; Genel Bütçeli Kuruluşlar, Özel Bütçeli Kuruluşlar, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlardır. Merkezi yönetimin genel bütçeli kuruluşları, tam kamusal mal ve hizmet sunan vergi gelirleriyle finanse olan kuruluş bütçeleridir. Genel bütçeye sahip kuruluşlarda merkezden illere mali kaynak aktarımında bulunmaktadır (Aybarç, Özkubat, & Selim, 2019, s. 135-136).

Parlamentoların gelişimi ile halkın mutlak iktidarın mali alanda yetkisini sınırlandırma mücadeleleri, “bütçe hakkı” kavramı olarak ifade edilmektedir. Bu kavram, vergiler ile ilgili yetkiye sahip olma, kamu hizmetlerinin belirlenmesi, kamu harcamalarının yapılması ve bütçenin onaylanıp denetlenmesi gibi konularda parlamentoyu yetkili kılmıştır. Bu aşamalar bütçelerin yürütme üzerindeki siyasal kontrolünü ön plana çıkarmıştır. Zamanla mutlak iktidarların ortadan kaldırılması ile temsili demokrasilerde parlamentolar, kamu maliyesine dair yetkilerini demokratik yöntemlerle seçilen yürütme organına devretmişlerdir. Bütçe hakkı dünya tarihinin demokrasi adına kaydettiği en önemli adımlardan birisidir (Yılmaz& Biçer, 2010, s. 202). Türkiye’de bütçe hakkına geçilmesi batı ülkelerine göre biraz daha geç olmuştur. Cumhuriyetin ilanından önceki dönemde bütçe hakkı 1876 Anayasası ile ortaya çıkmasına rağmen uygulaması mümkün olamamıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonraki dönemde 1924 Anayasası ile bütçe hakkı önem kazanmaya başlamıştır (Yılmazcan, 1998, s. 172). Türkiye’de bütçe hakkı süreci diğer batılı ülkelere göre geç olsa da demokratik ve parlamenter sistemin takip ettiği süreçlerle paralel bir ilerleme göstermiştir (Tüğen, 2007, s. 4). İlk bütçe hakkı 1876 tarihli Kanun-i Esasi ile kendisini göstermiştir. Bu kanun ile meclise bütçe hakkının verildiği görülmektedir. Bu anayasa ile Divan-ı Muhasebat’ın (güncel adı ile Sayıştay) kurulması amaçlanmıştır. Ancak I.Meşrutiyet kısa sürmüş ve istenilen amaca tam anlamıyla ulaşılamamıştır. II. Meşrutiyet sürecinden sonra Muhasebe-i Umumiye Kanunu ile modern bütçe uygulamasına geçilmiştir. 1924 Anayasası ile vergilerin kanuniliği ilkesi ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Ardından 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa kadar 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu uzun yıllar kullanılmıştır (Gölçek, 2014, s.137). 1982 Anayasası’nda bütçeye dair ifadeler 161, 162, 163 ve 164. maddeler ile düzenlenmiştir. Fakat daha sonra 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile anayasanın 16. maddesi başlığı ile

birlikte değişikliğe uğramıştır. “Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini, malî yılbaşından en az yetmiş beş gün önce, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunar. Bütçe teklifi Bütçe Komisyonu’nda görüşülür. Komisyonun elli beş gün içinde kabul edeceği metin Genel Kurul’da görüşülür ve malî yılbaşına kadar karara bağlanır. Merkezî yönetim kesin hesap kanunu teklifi, ilgili olduğu malî yılın sonundan başlayarak en geç altı ay sonra Cumhurbaşkanlığı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Sayıştay genel uygunluk bildirimini, ilişkin olduğu kesin hesap kanun teklifinin verilmesinden başlayarak en geç yetmiş beş gün içinde Meclise sunar. Kesin hesap kanunu teklifi ve genel uygunluk bildiriminin Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne verilmiş olması, ilgili yıla ait Sayıştayca sonuçlandırılmamış denetim ve hesap yargılamasını önlemez ve bunların karara bağlandığı anlamına gelmez”(T.C Anayasası, madde: 161). Madde içerisinde ön plana çıkan önemli değişikliklerden birisi de “Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini, mali yılbaşından en az yetmiş beş gün önce TBMM’ye sunar” ifadesidir. Düzenleme ile Bakanlar Kurulu’nun meclise sunduğu bütçe yetkisi Cumhurbaşkanı’na devredilmiştir. Bütçenin görüşülmesinin yer aldığı 162. madde, bütçelerde değişiklik yapılabilme esaslarının yer aldığı 163. madde ve kesin hesap hakkında ifadelerin yer aldığı 164. maddeler mülga edilmiştir (Altıngöz Zarplı, 2021, s. 233).

Kamu idareleri ve kamu iktisadi teşebbüsleri haricindeki kamu tüzel kişilerinin yaptıkları harcamalar yıllık bütçelerle yapılır. Mali yılın başlaması ile merkezi yönetim bütçesinin hazırlanması, uygulanması ve kontrolü kanunla düzenlenir. Cumhurbaşkanı mali yılbaşından en az 75 gün önce bütçe kanun teklifini TBMM’ye sunar. Teklif, Bütçe Komisyonu’nda görüşülür ve komisyonun 55 gün içerisinde kabul ettiği metin Genel Kurul’da görüşülerek mali yılbaşına kadar karar sonuçlandırılır. Bütçe kanunu bu süre içerisinde kabul edilmez ise geçici bütçe kanunu çıkarılır, geçici bütçe kanununun çıkarılması da sağlanamaz ise bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilerek yeni bütçe kanunu çıkarılana kadar uygulanmaya devam eder. TBMM üyeleri meclis genel kurulunda gelir-gider artırıcı veya azaltıcı öneri teklifinde bulunamazlar (1982 Anayasası md. 161).

Merkezi yönetim bütçe kanununda belirtilen hedefleri ve hizmetleri gerçekleştirmek, ödenek yetersizliğini ortadan kaldırmak ve bütçelerde beklenmeyen hizmetler için genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile özel bütçeli idarelerin bütçelerine yedek ödenek aktarmaya Cumhurbaşkanı yetkilidir. 5018 sayılı kanunun 24. maddesinde yer alan örtülü ödenek ile ilgili kullanılma yeri, harcamanın kimin tarafından yapılabileceği, hesapların tutulma ve kapatılma yöntemi, harcama yapanın değişmesi durumunda yeni yetkiliye hangi belgelerin aktarılacağı Cumhurbaşkanının yetkisi dahilindedir. Cumhurbaşkanı, merkezi yönetim bütçe kanunu kapsamında bütçe politikalarının uygulanması kapsamında ve gelir-giderlerin izlenmesi konularında geniş yetkilere sahiptir (1982 Anayasası md. 30). 1982 Anayasası’nın 89. maddesine göre Cumhurbaşkanının yayımlanmasını kısmen veya tamamen uygun görmediği kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne geri gönderme yetkisi bulunmaktadır. Aynı kanun kapsamında bütçe kanunları bu hüküm dışında bırakılmıştır.

4. Kazakistan'da Başkanlık Sistemi

Kazakistan, Cumhuriyeti Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden bir Türk devletidir. Bağımsızlığını kazanan Kazakistan, yönetim yapısında yeniliklere gitmiştir. Sovyet zamanında alışlagelmiş devlet anlayışı ile modern Batılı devletlerin politikalarını harmanlamaya çalışan yeni bir siyasi yapılanma süreci başlamıştır (Khairmukhanmedov, 2017, s. 1433). Kazakistan Başkanlık sisteminin tarihsel süreci ve siyasi yapısı bu bağlamda ele alınmaktadır.

4.1. Kazakistan'da Başkanlık Sistemi'nin Tarihsel Arka Planı

Kazakistan Avrasya kıtasında bulunan Avrupa ve Asya kıtalarının birleşme noktasıdır. Topraklarının %15'i Avrupa'da, %85'i Asya kıtasında yer almaktadır. Türk Dünyası'nın en büyük yüzölçümüne sahip ve yüzölçümü bakımından Dünya'nın en büyük 9. Ülkesi konumundadır. Kazakistan Cumhuriyeti 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını kazanmış, üniter bir Cumhurbaşkanlık yönetimidir. 30 Ağustos 1995'te kabul edilen anayasa günümüzde hala uygulanmaktadır (Nogayeva, 2019, s. 348-349).

Gorbaçov 1989 yılında Birinci Sekreter olarak Nursultan Nazarbayev'i atadı ve Nazarbayev Kazakistan'ın bağımsızlık sürecine liderlik etti. Kazakistan Prezidyumu ile Nazarbayev arasında yaşanan güç yarışı 1995 Anayasa değişikliği sürecinin temelini atmıştır. Kazakistan'daki siyasi reform tarihleri şöyledir; 1991-1993, 1995-1998, 2004-2007, 2017 ve sonrası. 1991-1993 dönemi Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı tarih; yeni sistem oluşturmaktan ziyade eski sistemi feshetme dönemidir. Sovyet anayasasına benzeyen özellikleriyle dikkat çeken 1993 Anayasası bunu kanıtlar niteliktedir (Çetin H. H., 2022, s. 23-26). Kuruluşu itibariyle tek partili sistemden çok partili siyasal hayata geçiş yapan Kazakistan, SSCB'nin dağılmasıyla Sovyet ekonomisinden liberal ekonomiye geçiş sürecini yaşamıştır. Bu süreçte kendi milli parasını kullanmaya başlamış; buna paralel olarak büyük bir ekonomik kriz baş göstermiştir. Krizle birlikte sosyal ve kültürel çöküntüler, iç istikrarsızlık gibi konularla baş etmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının güçlendirilmesi gerektiğine dair inanç doğmuştur. Bu dönemden sonra Başkanlık sistemine geçişin ülkedeki bunun gibi problemlere belli ölçüde çözüm bulduğu görülmektedir. 1995 yılında yapılan referandumda, 1996'da görev süresi dolacak Nursultan Nazarbayev'in görev süresinin 2000 yılına kadar uzatılması %95,46 oy ile kabul edildi ve bununla birlikte ülkenin yeni anayasası da kabul edilmiş oldu. Cumhurbaşkanlığı makamı güçlendirilerek neredeyse sınırsız yetkilerle donatılmıştır; buna karşılık herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmamış, bu referandumla da başkanlık sistemi güçlendirilmiştir.

4.2. Yasama Organı

Demokratik ülkelerde geniş yetkili yasama organı niteliğindeki parlamentonun varlığı demokratikleşmenin temel şartıdır. Parlamento kelimesi "müzakere eden" anlamını taşımaktadır. Başkanlık sistemlerinde yasama ve yürütme erkleri birbirlerinin faaliyetlerine

doğrudan katılamazlar ve bu organlar birbirinden sert bir şekilde ayrılmıştır. Kazakistan parlamentosu Senato ve Meclis olmak üzere çift kanatlıdır (Ağır & Sayın, 2019, s. 24-25).

4.2.1. Meclis

Kazakistan'da Meclis üyeleri genel oy ve iki kademeli seçimle meclise girebilirler. Meclis seçimleri parlamentonun görev süresinin bitimine en az 2 ay kala yapılır (1995 Anayasası md. 51). Meclis 107 milletvekilinden oluşur, meclis milletvekillerinin görev süresi 5 yıldır. Mecliste eğer bir milletvekili partisinden ihraç edilirse milletvekilliği düşer (Alkan, 2012, s. 9). Meclis başkanı meclis üyeleri tarafından doğrudan seçilir. Senatonun görev ve yetkileri daha geniş olsa da meclis, hükümeti düşürme iradesine sahiptir (Zavalsız & Ateş, 2022, s. 522-523). Milletvekili olma koşulu Kazakistan vatandaşı olmak ve en az 10 yıl ülkede ikamet etmiş olmaktır. Çifte vatandaş olan, fiil ehliyetine sahip olmayan, ağır ceza hükmü giyen, cezaevinde bulunanlar ve başka işte ücretli çalışanlar (eğitim, bilim, sanat istisnadır) milletvekili seçilemezler. 98 milletvekili nispi seçim sistemine göre seçilirken, 9 Milletvekili Kazakistan Halklar Asamblesi tarafından seçilmektedir (Bülbül, 2008, s. 88).

4.2.2. Senato

Senatoya seçilen 47 senatör 6 yıl süreyle görev yapmaktadır. 14 vilayetten, ayrıca Almatı ile Astana şehirlerinden ikişer kişi Senato'ya Maslihat adı verilen yerel meclislerce seçilmektedir. Cumhurbaşkanı 15 Senato üyesini atama yetkisine sahiptir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi). Cumhurbaşkanının atadığı üyelerin bir kısmının belirlenmesi sürecinde Kazakistan Halkları Asamblesi'nin de etkisi mevcuttur. Senato üyelerinin üç yılda bir yarısı değişmektedir (Bülbül, 2008, s. 90). Senato da Meclis de her ne kadar birbirinden çok ayrı iki kanadı temsil etse de Kazakistan Başkanlık sisteminde, iktidar partisinin gücü elinde tutması, güçlü ve sınırsız yetkilerle donatılmış Cumhurbaşkanı makamından dolayı, yasama organının bu iki kanadı da yürütme karşısında gölgede kalmış, ikincil bir statüdedir (Kaya, 2021, s. 61).

4.3. Yürütme Organı

Kazakistan'da yürütme organı kaynağını Başkanlık sisteminden almaktadır. ABD'de ortaya çıkan Başkanlık sistemi tam manasıyla bir tek ABD'de uygulanmaktadır. Her ülkenin sosyo-ekonomik yapısı, siyasi ve kültürel varlığı, coğrafi konumu, tarihi, devlet geleneği ve devlet aklı bir olmadığı için aynı hükümet sistemi farklı ülkelerde farklı uygulamalara sebep olmaktadır. Bu sistemler, uygulanırken sistemin ana hatlarını taşımaktadır ama ülkenin kendine has özelliklerine göre şekillenmektedir. Hatta Duverger'in düşüncesine göre Dünya üzerinde bulunan çoğu Anayasa göstermeliktir ve bahsedilen Anayasa ile ülkede uygulanan Anayasa arasında oldukça önemli farklar vardır. Anayasalar devletlerin mevcut siyasi rejimini gizleyen bir paravan görevini görmektedir (Duverger, 1963, s. 8).

Ülkenin sahip olduğu hükümet sisteminin başkanlık sistemi olduğu Anayasanın 2.

maddesinde belirtilmiştir. Lakin bu sistemin tam anlamıyla uygulama alanı bulduğunu söylemek güçtür. Kazakistan’da Cumhurbaşkanı parlamentoyu feshedebilir ve yasama yetkisini 1 yıllık süreyle üstlenebilir. Bu durum, Kazakistan’ın başkanlık sistemini frendenge mekanizmasının yetersiz kalması bağlamında tartışmalı bir hale getirmektedir. 2007 yılında Anayasa üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Nursultan Nazarbayev bu değişikliği şöyle açıklamaktadır:

“Bu Anayasa değişiklikleriyle, yönetim sistemimiz Başkanlık Tipi Cumhuriyet olarak devam etmekle birlikte, parlamentonun yetkilerinin kapsamlı bir şekilde genişletmesine yönelik çalışmalar yapılmasını öneriyorum. Bu değişiklik, bizi başkanlık tipi cumhuriyet modelinden başkanlık-parlamenter tipi bir yönetim modeline taşıyacaktır.” (Bülbül, 2008, s. 71).

Buradan anlaşılacağı üzere, sistemin Başkana verdiği oldukça geniş yetki alanından siyasi hayatı boyunca memnun görünen Nazarbayev'in bile, meclisin yetki alanının genişletilmesini bir zorunluluk olarak gördüğü ifade edilebilir. Buradan yürütmenin meşruiyetini yeniden üretecek yeni enstrümanlara ihtiyaç duyulduğu ve siyasetin temel kavramlarından olan rızanın meclisin yetki alanının genişletilmesi yoluyla daha güçlü olarak sağlanabileceği öngörüsüne dayanılarak bu değişikliğin yapıldığı görülmektedir.

Kazakistan’da yürütme organı, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu olarak ikili yapıdır. Cumhurbaşkanı’nın yetkileri meclis karşısında olduğu gibi Bakanlar Kurulu karşısında da önemli derecede baskındır (Bülbül, 2008, s. 70-71). Bu ikili yapı Cumhurbaşkanlığı bünyesinde Başkanlık Konseyleri, Başkanlık Komisyonları, Etik Komisyonu ve Devlet Müsteşarı olarak vücut bulurken; Hükümet kanadı ise Başbakan ve Bakanlıklardan oluşmaktadır (Şekil 1). Kazakistan Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden bir Türk devletidir. Bağımsızlığını kazanan Kazakistan, yönetim yapısında yeniliklere gitmiştir. Sovyet zamanında alışlagelmiş devlet anlayışı ile modern Batılı devletlerin politikalarını harmanlamaya çalışan yeni bir siyasi yapılanma süreci başlamıştır (Khairmukhanmedov, 2017, s. 1433). Kazakistan Başkanlık sisteminin tarihsel süreci ve siyasi yapısı bu bağlamda ele alınmaktadır.

Makaleler için dergide verilen şablon kullanılmalıdır. Satır aralığı, sayfa kenar boşlukları, paragraf özellikleri, yazı karakterleri ve boyutları değiştirilmemelidir. Gönderilecek yazılar, metin, tablo, şekil, kaynakça ve ekleri dâhil, 20 sayfayı geçmemelidir.

Şekil 1*Kazakistan Merkezi Yönetim Teşkilatları*

Kaynak. (Öztop & Namlı, 2024, s. 66)

4.3.1. Cumhurbaşkanı

Kazakistan Cumhurbaşkanı, devletin ve yürütme organının başıdır. Başkan devleti temsil eder iç ve dış politikayı belirler. Anayasa ve yasaların uygulanmasının garantörüdür ve tüm devlet organlarının halkın çıkarları doğrultusunda çalışmasını sağlayan güçtür. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için 40 yaşını doldurmuş olmak, en az 15 yıl Kazakistan'da ikamet etmiş olmak, Kazak dilini çok iyi derece biliyor olmak koşulları vardır. Cumhurbaşkanı 5 yıllık süreyle 2 defaya mahsus halk tarafından seçilir (Nazarbayev hariç). Seçimler genel, eşit ve gizli oy esaslı gözetilerek yapılır. Cumhurbaşkanı'nın ilk turda seçilebilmesi için oyların en az salt çoğunluğunu alması gerekir. Herhangi bir aday bu koşulu sağlayamazsa ikinci turda en fazla oy alan ilk 2 aday sahne alır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilir (Alkan, 2011, s. 56-57).

Cumhurbaşkanı göreve başlarken yemin ederek başlar. Yemin töreni ocak ayının 2. Çarşamba günü gerçekleştirilir. Tören milletvekilleri, Anayasa Mahkemesi üyeleri, Yüksek Mahkeme hakimleri ve Kazakistan'ın eski Cumhurbaşkanı'nın katılımıyla gerçekleşir. Cumhurbaşkanı'nın görev süresi, yeni Cumhurbaşkanı göreve başladığında, görevinden alınması veya uzaklaştırılması ya da ölümüyle sona erer. Görevinden uzaklaştırılanlar dışında tüm Cumhurbaşkanı'ları, eski Cumhurbaşkanı unvanını taşırlar (1995 Anayasası md. 42). Cumhurbaşkanı seçildiği takdirde milletvekilliği düşer, başka bir maaşlı işte çalışamaz ve hiçbir siyasi partiye üye olamaz (1995 Anayasası md. 43).

Cumhurbaşkanı yürütmenin ve hükümetin başı olmasının yanında sıralı kuvvetler başkomutanıdır ve her erkin üzerinde tam denetim yetkisine sahiptir. Hükümet üyelerini seçer, Başbakanı atar ve görevden alabilir; parlamentodaki seçimleri tayin eder,

milletvekillerinin yeminini kabul eder. 15 iş günü içerisinde kanunları imzalar, yasaların iadesi veya tekrar görüşülmesi için parlamentoya geri gönderir (Çetin N. , 2016, s. 73-74). Parlamentonun Cumhurbaşkanı'nın önerdiği hükümete güvenoyu vermemesi, Cumhurbaşkanı tarafından önerilen başbakanı 2 defa kabul etmemesi ve parlamentonun diğer devlet organlarıyla uyuşmazlık yaşamaması durumlarında, bir krize sürüklenmemek için Cumhurbaşkanı parlamentoyu feshetme yetkisine sahiptir (Alkan, 2012, s. 9). Bu görevlerin dışında Cumhurbaşkanı, devletin içinde bulundurduğu tüm birimler arasında uyumlu çalışma ortamını sağlamakla da yükümlüdür. Cumhurbaşkanı tüm konularda veto ve karar verme yetkisiyle donatılmış son karar mercidir (Kara & Yeşilot, 2011, s. 76).Sözün geçeni üstünlüklerden de açıkça anlaşılabilereceğı gibi Kazakistan hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı, çok geniş ve neredeyse kontrolsüz bir güce sahiptir. Bu güç başta parlamento olmak üzere tüm kurum ve kuruluşlar üzerinde geçerlidir.

4.3.2. Hükümet

Kazakistan'da hükümet yürütme organının başıdır. Hükümet tüm konularda Cumhurbaşkanı'na karşı, Anayasa'da belirtilen bazı durumlarda da yasama organına karşı sorumludur (1995 Anayasası md. 64). Başbakanı Cumhurbaşkanı atar ve görevden alabilir. Hükümet üyeleri de başbakanın teklifiyle Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir. Hükümet üyeleri göreve geldiklerinde Cumhurbaşkanı'na karşı yemin ederler. Cumhurbaşkanı gerek gördüğü takdirde hükümet toplantılarına başkanlık yapabilir ve hükümete yasa tasarısı hazırlattırabilir (Alkan, 2011, s. 58). Kazakistan'da hükümet, sosyo-ekonomik politikaları geliştirir, sosyal sigorta sisteminin koşullarını oluşturur ve kalkınma tahminini onaylar. Savunma güçlerinin güvenliğini, dış politikaya yönelik tehditleri, kamu düzenini sağlanmasına yönelik tedbirleri sağlar. Bütçe raporuna ilişkin yıllık raporun hazırlanması ve sunulmasına ilişkin kuralları belirler. Bütçeye dair raporu meclise sunar ve bütçenin onaylanmasını sağlar (Қазақстан Республикасы Премьер-министрінің ресми ақпараттық ресурсы).

Hükümeti, Cumhurbaşkanı hiçbir gerekçe sunmadan görevden uzaklaştırabilir. Günümüzde Kazakistan'ın başlıca bakanlıkları şöyle sıralanabilir; Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Ekonomi ve Bütçe Planlama Bakanlığı, Geçim Bakanlığı, Maliye İşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çalışma ve Toplumsal Güvenlik Bakanlığı, Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Devlet Gelirleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Doğal Kaynaklar ve Çevre Koruma Bakanlığı, Bilgi ve Toplumsal Uyum Bakanlığı, Tarım Bakanlığı. Hükümet sosyal ve ekonomik politikaları belirler ve uygulanmasını sağlar, bütçeye ilişkin rapor hazırlar ve parlamentoya sunar, bütçe denetimi için Sayıştay Başkanlığı'na 4 üye atar; meclise kanun tasarılarını sunar ve yerine getirir; mülkiyet yönetimini düzenler; devletin dış politikasını belirler; bakanlıkların, genel müdürlüklerin, merkez ve yerel makamların yürütme faaliyetlerini gerçekleştirir; bakanlıkların bünyesi dışında kalan merkezi yürütme organlarının yöneticilerini atar ve görevden alabilir; kendisine tanınan diğer görev ve yetkileri yerine getirir (Tagayev, 2004, s. 65-67).

4.4. Kazakistan Başkanlık Sistemi'nde Bütçe

Kazakistan bütçe sistemi bütçe hakkına uygun olarak düzenlenmiştir. 2009 yılında 1297 sayılı kanun aracılığıyla bütçe ile ilgili revizyonlara gidilmiştir. Yeni kamu yönetimi anlayışının benimsediği etkinlik, verimlilik, saydamlık ve hesap verebilirlik kavramları ön planda tutulmaya başlanmıştır (Ranov, 2017, s. 57-58)(Ranov, 2017, s. 57-58). Kazakistan 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla sosyal ve kültürel dönüşümlerinin yanında ekonomik dönüşümler de yaşamıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında Kazakistan ekonomisi çalkantılı süreçlerden geçmiştir. 1990'lerden günümüze kadar ekonomik ilerleme göstermiştir. 2012 yılında Cumhurbaşkanı tarafından açıklanan ekonomi politikasına göre Kazakistan 2050 yılına kadar dünya üzerinde en gelişmiş 30 ekonominin içerisinde bulunmayı hedeflemiştir (OECD-ilibrary, 2019).

Hükümet, bütçe konusunda yürütme yetkisini kullanmaktadır. Bununla birlikte mali ve ekonomik politikalar geliştirir, bütçeyi hazırlar ve parlamentoya sunmaktadır. Ayrıca bütçenin yürütülmesi ve uygulanması hakkında parlamentoya rapor vermektedir. Makroekonomik politika ve stratejik planlama Ulusal Ekonomi Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Bütçenin hazırlanması, yürütülmesi ve mali raporlama süreçleri Maliye Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Parlamentoya sunulan bütçe paketi, bütçenin temel mali parametrelerini, bakanlıkların stratejik planlarını ve ana bütçe belgesini içeren bir sosyal ve ekonomik kalkınma tahminini içermektedir. Bütçe Kanunu, bütçe sürecini yöneten temel yasal belgedir. Bütçe sürecini tüm hükümet seviyelerinde düzenlemektedir. Kamu ihaleleri, devlet denetimi ve mali kontrol gibi işlevleri yöneten alt yasal düzenleyici eylemler için referans standartlarına sahiptir ve bunlar ayrı yasalara tabidir. Ancak, bütçe dışı fonlar veya vergi harcamaları Bütçe Kanunu kapsamına dahil değildir (Beazley, Downes & Nicol, 2019, s. 18-19).

Kazakistan'da bütçe kanunu ülke genelinde var olan tüm gerçek ve tüzel kişilerce uygulanır. Bütçe devletin mali politikalarını yerine getirmek için tasarlanmış merkezi bir fon sistemidir (Budget Code of Kazakishtan, 2008). Kazakistan'da 3 çeşit bütçe türü bulunmaktadır; Ulusal Fon, Genel Bütçe ve Acil Bütçedir (Ranov, 2017, s. 58). Cumhuriyet bütçesi bir ulusal bütçedir. Petrol dışı gelir ve giderleri kapsamaktadır. Ulusal fondan Cumhuriyet bütçesine, Cumhuriyet bütçesinden, oblast (taşra) bütçesine aktarımı içermektedir (Republic of Kazakhstan Public Finance Management Assessment Based on the Public Expenditure and Financial, 2009). Kazakistan'da bütçe 3 yıllık planlanmakta ve 1 yıllık olmak üzere kanunlaşmaktadır. Bütçe sürecinin hazırlanmasında Ekonomi ve Bütçe Planlama Bakanlığı önemli role sahiptir. Her kurum kendi bütçe planlarını değerlendirerek merkezi bütçe kanun taslağını oluşturur. Tüm planlar ve taslaklar 20 Nisan'a kadar Bütçe Komisyonu tarafından kabul edilerek bütçeleme süreci başlar. Yani bu süreç Bütçe taslağını Bütçe Kanun Tasarısı haline getirme sürecidir. Bütçe Komisyonu Cumhurbaşkanı tarafından, üye sayısı belirlenerek kurulur. Bu kurum Sosyal-Ekonomik Gelişmeler ile Bütçe Parametreleri tahminleri yaparken aynı zamanda bütçe ödeneklerinin arttırılıp azaltılması konusunda da öneride bulunabilmektedir. Bütçe Komisyonu Kurumu,

kendisine sunulan Bütçe Kanunu tasarısını görüşüp, denetleyip ve inceleyip hükümete sunmak zorundadır. Parlamente'ya sunulan Bütçe Kanun tasarısı önce Meclis'te ardından Senato'da görüşülür. Bu görüşmelerin sonlanmasıyla en geç 1 Aralık tarihine kadar Senato'da güvenoyu alarak Bütçe Tasarısı kabul edilir. Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan Bütçe Kanunu 1 Ocak tarihinde yürürlüğe girer. Senato'da 1 Aralık tarihine kadar Bütçe tasarısı kabul edilmez ise Cumhurbaşkanı üç aylığına Geçici Ulusal Mali Plan uygulayabilir ve bu plan yeni Bütçe kanunu kabul edilene kadar yürürlükte kalabilmektedir (Ranov, 2017, s. 62-64). Hükümetin parlamento tarafından uygulanmasına ilişkin raporunun onaylanmaması, Parlamente'nin Hükümete güvensizlik oyu vermesi anlamına gelmektedir (1995 Anayasası Md. 66).

Kazakistan genel bütçesi kapsamında yer alan merkezi bütçe tüm ulusu konu edinen ihtiyaçları kapsamaktadır. Bu kapsama tam kamusal mallar, yarı kamusal mallar, kulüp mallar ve sosyal güvenlik harcamaları girmektedir. Kazakistan bütçe sistemi içerisinde olağanüstü hükümlere sahip olan acil bütçe uygulaması da yer almaktadır. Bu bütçenin oluşturulup uygulanabilmesinde Cumhurbaşkanı'nın olur kararı gerekmektedir. Aynı şekilde yürürlükten kaldırılması ve yürürlüğün durdurulması da Cumhurbaşkanı'nın yetkisi dahilindedir (Ranov, 2017, s. 59-61).

5. Sonuç

Bu çalışmada Türkiye ve Kazakistan'ın Başkanlık sistemleri yasama, yürütme organları ve bütçe süreçleri karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Her iki ülke aynı hükümet sistemine sahip olsa da pratikte işleyiş açısından önemli benzerlik ve farklılıkları mevcuttur. Türkiye yakın zamanda Başkanlık sistemine geçiş yapmışken, Kazakistan neredeyse bağımsızlığını kazandığı günden bugüne bu sistemle yönetilmektedir. Bu durum Kazakistan'daki Başkanlık sisteminin daha köklü bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır.

Türkiye'nin Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme organları arasında fren-denge mekanizması sağlanmaya çalışılmakla birlikte yürütmenin yasama organına karşı daha baskın olduğu görülmektedir. Kazakistan'da ise yürütme çift başlı olmasına rağmen, daha güçlü bir Başkanlık sistemi uygulanmaktadır. Yürütme, yasama organının etkinliğini sınırlayabilmektedir. Yasama organı da hükümeti düşürebilme yetkisine sahiptir. Türkiye'de 2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisiyle ilişkisini kesilme zorunluluğu kaldırılmışken Kazakistan'da Cumhurbaşkanı göreve gelmesiyle birlikte partisiyle ilişkisini kesmektedir. Türkiye ve Kazakistan'da bir kişi 5 yıllık süreyle 2 defaya mahsus olmak üzere Cumhurbaşkanı seçilebilir lakin Kazakistan'da bu durumun bir istisnası olarak kurucu lider Nur Sultan Nazarbayev bu sınırlamaya tabi değildir. Ayrıca Türkiye'de parlamento üyeleri doğrudan halk tarafından seçilmektedir, Kazakistan'da parlamento üyeleri için; Senato üyelerinin bir kısmı Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve Meclis üyeleri çift aşamalı bir seçimle göreve gelmektedir. Kazakistan'ın Türkiye'de bulunan aksine nüfusa oranla milletvekili sayısı daha düşüktür. Türkiye'de yasama ve yürütme organları arasındaki denge mekanizması sağlanmaya çalışılsa da yürütme organı

yasama organına kıyasla daha etkili bir konumda bulunmaktadır. Kazakistan’da ise yasama organı, yürütme organını görevden düşürebilme yetkisine sahiptir.

Türkiye’de bütçe, Merkezi Yönetim Bütçesi, Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçesi ve Mahalli İdareler Bütçesi olmak üzere üç ayrı başlık altında düzenlenir. Merkezi yönetim bütçesi; Cumhurbaşkanlığı, TBMM, yüksek yargı organları, bakanlıklar ve bağlı kuruluşları kapsayarak merkezi bir karar alma ve uygulama mekanizmasına dayanır. Cumhurbaşkanı, mali yılbaşından en az 75 gün önce bütçe kanun teklifini TBMM’ye sunar ve teklif, bütçe komisyonunda görüşüldükten sonra genel kurulda karara bağlanır. Türkiye’de bütçe kanununun zamanında kabul edilmemesi durumunda geçici bütçe uygulaması devreye girer ya da önceki yılın bütçesi yeni kanun çıkana kadar artırılarak uygulanır.

Kazakistan’da ise bütçe sistemi, Ulusal Fon, Genel Bütçe ve Acil Bütçeden oluşmaktadır. Kazakistan’da bütçe, üç yıllık bir planlama sürecine tabi tutulur ancak her yıl için ayrı bir bütçe kanunu çıkarılır. Bütçe taslağı, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen Bütçe Komisyonu’nda görüşülerek parlamentoya sunulur. Parlamentoda önce meclis, ardından senato tarafından değerlendirilen tasarı, en geç 1 Aralık tarihine kadar kabul edilerek Cumhurbaşkanı onayına sunulur. Onaylanan bütçe, 1 Ocak itibarıyla yürürlüğe girer; aksi takdirde geçici bir mali plan uygulanır. Bu durum Türkiye’nin bütçe sistemiyle benzerlik göstererek benzer sonuçlara sebep olabilmektedir.

Her iki ülkede de merkezi bütçe süreçleri kapsamlı bir planlama ve denetim mekanizmasına dayanmakla birlikte, Türkiye’de daha hızlı bir bütçe onay sistemi göze çarparken, Kazakistan’da üç yıllık planlama süreci bütçenin uzun vadeli hedeflerle uyumunu sağlar. Ayrıca Kazakistan, petrol gelirlerini içeren özel bir ulusal fon sistemi ile dikkat çekerken, Türkiye’de bütçe daha geniş bir merkezi yapı tarafından yönetilmektedir.

Türkiye 2003 yılında 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile mali yönetimde uluslararası standartlara ulaşmayı hedefleyen büyük bir dönüşüm sürecine başlamıştır. Kazakistan ise 2009 yılında 1297 sayılı kanun ile mali anlamda revizyona girerek sonradan dahil olmuştur. Bu farklılıklar, her iki ülkenin Başkanlık sistemini kendi siyasi ve kültürel yapısına uygun olarak şekillendirdiğini göstermektedir.

Karşılaştırma yöntemine dayalı çalışmalar devletlerin benzer sistemleri uygularken karşılaştıkları ve yaşadıkları zorlukları aşabilmeleri için yol gösterici nitelikte olabilmektedir. Çalışmada Türkiye ve Kazakistan’ın hükümet ve bütçe sistemleri karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Her ikisi de başkanlık sisteminin farklı uygulama yorumlarını içeren bu modeller, avantajlı ve dezavantajlı yönleri itibarıyla birbirlerine katkı sağlayacak yakınlıktadırlar. Politika yapıcılar için bu farklılıkların ortaya konması önemlidir. Çalışmanın bir diğer önemi de siyasi ve mali konularda; siyasi parti sistemleri, vergi konuları gibi alanlarda yeni çalışmalar yapılabilmesini sağlayacak potansiyele sahip olmasıdır. İlgili konularda avantaj ve dezavantajların ortaya konulabilmesi açısından farklı çalışmaların önünü açmak hedeflenmiştir.

Yazarlık Beyanı: Tüm yazarlar çalışmanın tasarımı, veri toplama, analiz ve makale yazımına katkıda bulunmuştur. Tüm yazarlar makalenin son halini gözden geçirerek onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar(lar), araştırma, yazarlık ve yayımlama süreçlerinde herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansman: Yazar(lar), bu çalışmaya herhangi bir mali destek veya finansman sağlanmadığını beyan eder.

Etik Beyanı: Yazar(lar), bu çalışmada bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve kullanılan tüm kaynakların düzgün bir şekilde alıntilandığını beyan eder.

Kaynakça

1982 T.C.Anayasası

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
(24.12.2024).

1995 Anayasası [https://www.akorda.kz/en/constitution-of-the-republic-of-kazakhstan-50912#\(25.12.2024\)](https://www.akorda.kz/en/constitution-of-the-republic-of-kazakhstan-50912#(25.12.2024)).

5018 Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu md.

12.<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5018.pdf>. (25.12.2024)

Ağır, O., & Sayın, M. (2019). Kazakistan ve Kırgızistan Siyasal Sistemlerinin Karşılaştırılması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 23-41.

Al, H. (2020). Başkanlık Sistemi Üzerine: Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Zayıf Halkası Parlamento. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (1), 14-44.

Alkan, H. (2011). *Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar*. Ankara: Usak Yayınları.

Alkan, H. (2012). Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Kurumsallaşma Süreci: Geçen Yirmi Yılın Bir Bilançosu. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (61), 1-30.

Altıngöz Zarflı, S. (2021) The Evolution of the Power of the Purse Concept in Turkey, *Studies on Interdisciplinary Economics and Business –Volume IV*, Peter Lang, Berlin, 227-235.

Aybarç, S., Özkubat, G., & Selim, S. (2019). Türkiye'de Merkezi Yönetim Bütçe Harcamalarının İllerin Gelişmişlik Düzeyi Açısından Etkinliği. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (1), 131-155. <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.532609>

Beazley, I., Downes, R. & Nicol, S. (2019), Budgeting in Kazakhstan A roadmap for continued budgetary governance reform *OECD Journal on Budgeting*, 18 (3), OECD <https://doi.org/10.1787/b08df8ad-en>.

Bozaslan, B. M., & Acar, E. (2020). Rus ve Türk Tipi Başkanlık Sistemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Kamu Yönetimi Ve Politikaları Dergisi*, 1 (1), 49-59.

Budget Code of Kazakistan. (2008). 11 22, 2024 tarihinde https://track.unodc.org/uploads/documents/BRI-legal-resources/Kazakhstan/11_-_Budget_Code_EN.pdf adresinden alındı

Bülbül, M. (2008). Kazakistan Cumhuriyetinde Yasama ve Yürütme Fonksiyonu. *Yasama Dergisi* (8), 39-75.

Coşkun, M. İ. (2023). 2017 Anayasa Değişiklikleri Sonrası Yasama-Yürütme İlişkilerinin Hukuki, Siyasi ve Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Eklektik Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 11-46.10.61150/eklektik.2023010101

Çelik, A., & Kaya, V. (2015). Küresel Finans Krizi Sürecinde Merkezi Yönetim Bütçe Harcamalarının Görünümü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 29 (2), 279-290.

Çetin, H. H. (2022). *Kazakistan Siyasi Sisteminin Gelişimi ve Özellikleri (1991-2021) (Yayımlanmamış*

- Yüksek Lisans Tezi*. Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi.
- Çetin, N. (2016). *Kazakistan Siyasi Sisteminde Başkanlık Modeli*. Ankara: Öztepe Matbaası.
- Çetin, N. (2017). Kazakistan'da Başkanlık Sisteminin Gelişimi: Dünden Bugüne. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi: Türkistan Forumu III Bildiri Kitabı*, (s. 3-1360).
- Demirci, S. (2018). *Yasama-Yürütme ve Yargı Ekseninden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirkıran, E. K. (2021). Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasalarının Kabul Ettiği Hükümet Sistemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi*, 27 (1), 332-361. <https://doi.org/10.33433/maruhad.883509>
- Diñç, Y. D., & Yılmaz, V. (2022). Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yasama, Yürütme, Yargı Organları ile Taşra ve Yerel Yönetimlere Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Ombudsman Akademik*, 8 (16), 167-213.
- Duverger, M. (1963). *Siyasi Rejimler*. (Y. Gürbüz, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Elitok, M. Y., & Değirmenci, F. (2023). Hükümet Sistemleri Üzerinden Mukayeseli Bir Analiz (Parlamentar Sistem–Başkanlık Sistemi). *Current Perspectives in Social Sciences*, 27 (4), 329-340. <https://doi.org/10.5152/JSSI.2023.23472>
- Erhan, Z., & Duygulu, V. İ. (2023). Türk Tipi Başkanlık Sisteminde Denge ve Denetim Mekanizmaları. *Karatekin Hukuk Dergisi*, 1 (1), 41-59.
- Fendoğlu, H. T. (2016). Başkanlık Sistemi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 39-60.
- Gidersoy, B. (2017). Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye İçin Geçerliliği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19), 500-519. <https://doi.org/10.20875/makusobed.311295>
- Gölcek, A. G. (2014). Bütçe Kavramı ve Bütçe Hakkı: Tarihsel Bir İnceleme. *Vergi Raporu*, 182, 132-139.
- Gözler, K. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gül, H., Kamalak, İ., & Gül, S. S. (2017). Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi. *Strategic Public Management Journal*, 3 (Özel Sayı), 101-120. <https://doi.org/10.25069/spmj.343035>
- İba, Ş., & Şirin, S. (2024). Yasama Organlarının "Bilgilenim (Hearing)" Yetkisi ve TBMM'nin Güçlendirilmesi İçin Yeni Öneriler. *TAAD* (59), 91-114. <https://doi.org/10.54049/taad.1515025>
- Kara, A. (2017). Kazakistan Cumhuriyeti. A. Kara, & F. Solak içinde, *Bağımsızlıklarının 25. Yılında Türk Cumhuriyetleri* (s. 7-356). İstanbul: TDBB Yayınları.
- Kara, A., & Yeşilot, O. (2011). *Avrasya'nın Yükselen Yıldızı Kazakistan*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Kaya, Ö. C. (2021). *Kazakistan Hükümet Sistemi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keser, H. (2021). Başkanlık Sisteminde Yasama ve Yürütme Organları Arasındaki Karşılıklı Etkileşim Araçları Açısından Türkiye-ABD Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırması. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 165-182. <https://doi.org/10.54704/akdhfd.1033555>
- Khairmukhanmedov, N. (2017). Structural Characteristics and Problems of the Presidential System in the Republic of. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3 (5), 1432-1451.
- Md.50. (1995). *1995 Anayasası md. 43*. <https://www.akorda.kz/en/constitution-of-the-republic-of-kazakhstan-50912#> adresinden alınmıştır.
- Nogayeva, A. (2019). Geçmişten Günümüze Kazakistan. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 347-354.
- OECD (2018). OECD Journal on Budgeting. Volume 2018/3 <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/08310b83-en.pdf?expires=1732322749&id=id&accname=guest&checksum=C87035A345872BCF30668FCE17D62BD1>

- Öztop, S., & Namlı, Z. (2024). Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın Yönetim Yapılarının İncelenmesi. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 9 (1), 62-74. <https://doi.org/10.52539/mad.1538038>
- Pakdil, N. B. (2024). 2017 Anayasa Değişiklikleri Sonrasında Türkiye'de Kanun Tekliflerinin Hazırlanmasında Yasama ve Yürütmenin Rolü. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 81 (4), 943-995. <https://doi.org/10.26650/mecmua.2023.81.4.0004>
- Polatgil, M. (1998, Mayıs). *Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasal Yapısının İdari Yönden İncelenmesi*. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/adresinden alınmıştır>
- Ranov, Z. (2017). *Kazakistan ve Türkiye'de Yerel Yönetimler: Mali Perspektiften Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü "Yayımlanmamış Doktora Tezi".
- Sivrekli Demircan, E. (2008). The Realizations of 2007 Budget of Central Government and 2008 Budget of Central Government. *The Journal of Accounting and Finance* (38), 14-27.
- Tagayev, B. (2004). *Kazakistan'da Yasama ve Yürütme Erki*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tüğen, K. (2007). *Devlet Bütçesi*, Bassaray Matbaası, İzmir.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi* . (tarih yok). Kasım 20, 2024 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi: <https://www.mfa.gov.tr/kazakistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden alındı
- Worldbank (2009). *Republic of Kazakhstan Public Finance Management Assessment Based on the Public Expenditure and Financial*. World Bank.
- Yaman Kaplan, A. (2022). Yürütme Organının Kanun Yapım Sürecine Etkisi Bakımından Türk Anayasalarının Karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 117-170. <https://doi.org/10.52273/sduhd..1106242>
- Yaman, A., & Ünal, H. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yürütme Erki Bağlamında Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26 (2), 225-246.
- Yeniay, L., & Yeniay, G. (2019). Türk Hukukunda Yürütme Organının Düzenleme Yetkisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. *Anayasa Yargısı*, 36 (1), 105-138.
- Yıldız, M. (2018). Başkanlık, Yarı Başkanlık ve Parlamenter Sistem Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 1 (2), 89-108.
- Yılmaz, İ. (2021). 1982 Anayasasına Göre Yasama Organı Üye Sayısı ve Yasama Organı Üye Sayısında Meydana Gelen Değişiklikler. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 932-960. <https://doi.org/10.32957/hacettepehd.892169>
- Yılmaz, H. H., & Biçer, M. (2010). Parlamentonun Bütçe Hakkını Etkin Kullanımının Yeni Bütçe Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 158(1), 201-225.
- Yılmazcan, D. (1998). Bütçe Hakkı ve Bütçe Uygulamaları, Anayasal Mali Düzen temalı 13. Türkiye Maliye Sempozyumu (14-16 Mayıs) *Bildiriler Kitabı*. Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No. 12, 163-172.
- Zavalsız, Ş., & Ateş, H. (2022). Bağımsızlık Sonrası Orta Asya'da Kamu Yönetimi: Kazakistan Örneğinde Yapı ve Reformlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 22 (2), 515-547. <https://doi.org/10.32449/egtdid.1168403>